

Examen HAVO 2011

tijdvak 1
donderdag 26 mei
9.00 - 12.00

maatschappijwetenschappen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Het examen bestaat uit 33 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 73 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Onderwijsvrijheid en onderwijskansen

Bij deze opgave horen de teksten 1 tot en met 5 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Al sinds de jaren tachtig staat het vraagstuk van 'zwarte' en 'witte' scholen op de publieke en politieke agenda. In elf steden nemen gemeentebesturen proeven om scholen meer te mengen. Nijmegen gaat hierin het verst (zie tekst 1). Volgens critici zijn deze maatregelen in strijd met de grondwettelijke vrijheid van onderwijs (tekst 2). In de vaste Tweede Kamercommissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is begin 2010 uitgebreid gesproken over onderwijs-gelijkheid en onderwijskansen (tekst 3). Veel sprekers stelden dat het niet alleen maar ging om 'zwarte' en 'witte' scholen, maar dat bij segregatie met name verschillen spelen tussen kansarm en kansrijk. In dit debat werd regelmatig een artikel in *NRC Handelsblad* aangehaald (tekst 4). Ook ouders zelf nemen initiatieven om te zorgen voor een meer gemengde populatie van leerlingen (tekst 5).

Lees de regels 1 tot en met 31 van tekst 1.

- 2p 1 Leg uit dat het in Nijmegen bij de problematiek rond de scholen gaat om een politiek probleem. Gebruik in je toelichting twee gegevens uit tekst 1.

Zie de regels 19 tot en met 31 van tekst 1.

Het proces van politieke besluitvorming in de gemeente Nijmegen kan beschreven worden volgens het systeemmodel van politieke besluitvorming.

- 2p 2 In welke fase van het model is het besluitvormingsproces gekomen gezien tekst 1? Licht je antwoord toe.

Sommigen spreken in de discussie over 'zwarte' en 'witte' scholen van een scheiding tussen scholen met kansarme en kansrijke leerlingen, anderen spreken van segregatie naar etnische afkomst.

In Nederland werd het onderwijs lange tijd getypeerd door een (zekere mate van) segregatie naar levensbeschouwing.

- 2p 3 Op welk voor Nederland kenmerkend sociaal-cultureel verschijnsel wordt hier gedoeld?
Leg uit hoe dit verschijnsel in het onderwijs tot uitdrukking komt.

Lees tekst 2.

De confessionele partijen hebben in het verleden gestreden voor het beginsel van onderwijsvrijheid en voor de financiële gelijkstelling van openbaar onderwijs en bijzonder onderwijs. Het resultaat van deze 'schoolstrijd' is neergelegd in artikel 23 van de Grondwet. Hierin kun je ook het confessionele idee van de gespreide verantwoordelijkheid herkennen.

- 3p 4 Wat houdt het idee van gespreide verantwoordelijkheid in? Laat met behulp van twee zinsneden uit artikel 23 zien hoe het idee van de gespreide verantwoordelijkheid in artikel 23 tot uitdrukking komt.

Zie tekst 2.

(Openbaar) onderwijs is een (semi-)collectief goed.

- 2p **5** Welk kenmerk van dit collectief goed herken je in tekst 2?
Geef nog een ander kenmerk van een collectief goed dat van toepassing is op onderwijs.

Lees fragment 1 van tekst 3.

De toenmalige staatssecretaris Dijkstra (Onderwijs Cultuur en Wetenschap), vond het verstandig dat Nijmegen ook het huisvestingsbeleid bij het onderwijsbeleid betreft.

- 2p **6** Leg in dit verband het begrip 'verkokering' uit.

Lees fragment 2 van tekst 3.

- 3p **7** Leg met behulp van fragment 2 uit dat de opvatting dat 'zwarte scholen slechte scholen zijn' te beschouwen is als een vooroordeel. Geef eerst twee kenmerken van een vooroordeel.

Lees de standpunten A, B en C in tekst 3.

Enkele sprekers merkten op dat de discussie liep volgens de vanouds bekende ideologische lijnen. In de standpunten A, B en C zijn de meningen samengevat van partijen die drie verschillende stromingen vertegenwoordigen. Er is één christendemocratisch, één liberaal en één sociaaldemocratisch standpunt.

- 3p **8** Welke stroming hoort bij welk standpunt?
Geef bij elk van de drie standpunten aan welk kenmerkend uitgangspunt van de gekozen stroming te herkennen is.

De Tweede Kamer doet haar werk ook in vaste commissies. Het parlement heeft een aantal hoofdtaken, waaronder de beleidsbepalende taak.

- 2p **9** Welke twee andere hoofdtaken heeft de Tweede Kamer?

Lees tekst 4.

Vijf sprekers (van verschillende politieke kleur) haalden tijdens het debat een artikel van Vink aan ter ondersteuning van hun standpunten. Het artikel (tekst 4) werd een aantal dagen voor het debat in *NRC Handelsblad* gepubliceerd. Massamedia hebben een aantal functies in het proces van politieke besluitvorming.

- 2p **10** Welke twee functies herken je in tekst 4?
Geef voor elk van beide functies een voorbeeld uit de tekst.

Lees tekst 5.

Naast de politiek nemen ook burgers initiatieven om het probleem van 'zwarte' en 'witte' scholen aan te pakken. Tekst 5 gaat over de Stichting Kleurrijke Scholen, een stichting van ouders die zich inzetten voor een meer gemengde populatie van leerlingen. Deze stichting is te beschouwen als een pressiegroep.

- 2p **11** Welke twee kenmerken van een pressiegroep zijn te herkennen in de tekst?
Noem bij elk kenmerk een voorbeeld uit de tekst.

Zie tekst 5.

De Stichting Kleurrijke Scholen heeft haar doel om meer gemengde scholen in Nederland te krijgen, nog niet bereikt. In het barrièremodel wordt het proces beschreven of en hoe een maatschappelijk probleem leidt tot overheidsbeleid. Uit tekst 5 kun je afleiden dat de eerste twee barrières blijkbaar door de stichting met succes genomen zijn.

- 4p **12** Leg uit welke twee barrières de stichting met (gedeeltelijk) succes heeft genomen.
Ondersteun je antwoorden met behulp van de tekst.

Opgave 2 Crisis in krantenland?

Bij deze opgave horen tabel 1 en grafiek 1 en de teksten 6 tot en met 8 uit het bronnenboekje.

Inleiding

De oplages van de gratis en betaalde dagbladen blijven dalen (tabel 1 en grafiek 1). Ook radio- en tv-zenders staan onder financiële druk. Wat zijn de oorzaken en wat de gevolgen van de crisis in deze branche? (tekst 6).

De commissie-Brinkman adviseerde de minister over de wijze waarop de overheid uitgeverijen kan helpen bij het innoveren van kranten en deed een aantal aanbevelingen (tekst 7). Ten slotte komt de vraag aan de orde: is er met de komst van internet nog wel behoefte aan (kwaliteits)journalistiek? (tekst 8).

Bekijk tabel 1.

In tabel 1 zijn de landelijke dagbladen opgenomen. Je kunt dagbladen op verschillende manieren indelen, bijvoorbeeld in massakranten en kaderkranten.

- 3p **13** Deel de negen landelijke betaalde dagbladen uit tabel 1 in volgens de indeling 'kaderkrant' of 'populaire massakrant'.

Bekijk tabel 1.

- 2p **14** Geef van elk van de twee onderstaande beweringen aan of deze juist is of onjuist. Gebruik gegevens uit tabel 1 om je keuzes toe te lichten.

- 1 Alle landelijke dagbladen met een liberale kleur zien hun oplage dalen.
- 2 Alle landelijke dagbladen van orthodox-christelijke signatuur zien hun oplage dalen.

Lees de regels 1 tot en met 41 van tekst 6.

Het verlies van lezers kan leiden tot een lagere oplage (regels 15-17).

- 2p **15** Beschrijf de volgende twee stappen in de 'neerwaartse oplagespiraal' en betrek bij elke stap een of meer regels uit de tekst.

De commissie-Brinkman stelt in haar eindrapport: “De Tijdelijke Commissie Innovatie en Toekomst Pers heeft ervaren dat de perssector er in Nederland in economische zin slecht voorstaat, en maakt zich zorgen over de toekomst van de journalistiek. Deze is essentieel voor de goede werking van een democratie, terwijl de ‘nieuwe media’ (...) nog onvoldoende (...) voorzien in de essentiële functies.”

- 2p **16** Geef twee redenen waarom ‘pluriforme, betrouwbare en kwalitatief goede informatievoorziening’ van wezenlijk belang is voor een democratische samenleving.

Lees tekst 7.

De commissie-Brinkman deed een aantal aanbevelingen hoe media te innoveren. Critici van aanbeveling 1 vinden dat de internetgebruiker niet hoeft te betalen voor de financiële nood van de krant. Al eerder (met het instellen van het Stimuleringsfonds voor de Pers) vochten voor- en tegenstanders een principiële debat uit over de rol van de overheid op het terrein van de pers.

- 2p **17** Geef een argument vóór en een argument tegen het steunen van de pers door de overheid.

Lees de regels 42 tot en met 57 van tekst 6.

De economische crisis van 2008 gaat ook aan andere takken van journalistiek niet voorbij. Ook journaaldiensten bij radio en televisie ontkomen niet aan bezuinigingen. RTL Nieuws blijkt het het moeilijkst te hebben.

- 2p **18** Geef een reden waarom RTL (Nieuws) gevoeliger is voor een economische crisis dan NOS (Nieuws).

De programmawisseling van BNR (regel 60) past binnen de kritiek van J. Blokker en anderen op de Nederlandse journalistiek. Zij vragen zich af of de actuele dagbladcrisis niet beter een ‘crisis van de journalistiek’ genoemd kan worden. Kwaliteitsjournalistiek moet steeds voldoen aan een aantal journalistieke normen, bijvoorbeeld aan de norm ‘het scheiden van feiten en meningen’.

- 2p **19** Noem twee andere journalistieke normen waaraan kwaliteitsjournalistiek moet voldoen.

Lees de regels 1 tot en met 14 van tekst 8.

De vraag is of burgers met de komst van internet nog wel kwaliteitsjournalistiek nodig hebben. Zij kunnen zelf hun krant samenstellen uit al het nieuws dat internet hun biedt. Maar Van Groesen wijst daarbij op het gevaar van “het versmalde venster van zijn favoriete nieuws”.

- 2p **20** Bij welk begrip uit de communicatiewetenschap sluit de bovenstaande opmerking van Van Groesen het beste aan?
Licht dit begrip toe en betrek daarbij ook het begrip referentiekader.

Lees de regels 24 tot en met 42 van tekst 8.

Van Groesen constateert dat de dagbladsector te marktgericht is geworden.

- 2p **21** Welke twee gevolgen van de marktgerichtheid herken je in de regels 24-42?
Licht elk van beide antwoorden toe met een citaat.

Opgave 3 Nederland tegen terrorisme

Bij deze opgave hoort tekst 9 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Naar aanleiding van de aanslagen in New York (2001), Madrid (2004) en Londen (2005) is ook in Nederland terrorisme uitgegroeid tot één van de belangrijkste onderwerpen op de veiligheidsagenda en zijn verschillende maatregelen genomen om Nederland beter te beveiligen tegen een terroristische aanslag. Met de moord op de filmmaker Theo van Gogh op 2 november 2004 kreeg Nederland voor het eerst zelf te maken met een terroristische aanslag, geïnspireerd door de 'gewelddadige jihad'. Naast de massale blijken van afschuw over de moord, leidde deze gebeurtenis ook tot angst voor een verscherping van de binnenlandse verhoudingen.

Volgens een rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau (2009) maakt meer dan veertig procent van de Nederlanders zich zorgen over een terroristische aanslag in het eigen land (dat is boven het Europese landengemiddelde).

In een interview (tekst 9) gaat Rik Coolsaet, hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de universiteit van Gent, in op deze angst voor terrorisme en pleit terrorisme in een perspectief te plaatsen.

Lees de regels 1 tot en met 29 van tekst 9.

Terrorisme beoogt angst onder de bevolking te zaaien.

- 2p **22** Noem twee andere voorbeelden van immateriële 'schade' waartoe (internationaal) terrorisme kan leiden.

Media willen mensen informeren over belangrijke maatschappelijke verschijnselen zoals terrorisme.

- 2p **23** Welk ander belang kunnen media hebben naast een journalistiek belang bij berichtgeving over terrorisme en criminaliteit? Licht je antwoord toe.

Lees de regels 30 tot en met 52 van tekst 9.

Coolsaet constateert: de publieke opinie associeert terrorisme met moslims, terwijl de feitelijke cijfers van terrorisme in Europa dat niet rechtvaardigen.

- 2p **24** Geef een mogelijke verklaring voor deze beeldvorming in de publieke opinie vanuit het begrip 'mediaframe'.

Lees de regels 53 tot en met 63 van tekst 9.

Om terrorisme beter te kunnen bestrijden, werd de wetgeving aangepast. (Zo is er nu de Wet Terroristische Misdrijven met daarin een verbod op het samenspannen ter voorbereiding op een terreuraanslag en een verbod op het werven van mensen voor een gewapende strijd in het buitenland.)

Nieuwe wetgeving is noodzakelijk op grond van het legaliteitsbeginsel.

- 2p **25** Leg uit wat het legaliteitsbeginsel inhoudt.
Leg vervolgens uit dat het legaliteitsbeginsel een noodzakelijk beginsel is voor de rechtsstaat(gedachte).

Coolsaet vindt dat inlichtingen- en politiediensten de mogelijkheid moet worden gegeven om terreuraanslagen te verhinderen. In Nederland zijn bijzondere opsporingsbevoegdheden ingevoerd op basis waarvan aan ‘vroegsporing’ kan worden gedaan. Een voorbeeld daarvan is het inzetten van politie-infiltranten of andere opsporingsambtenaren, die in het criminele circuit binnendringen zonder dat (er al) sprake is van formele verdachten.

- 2p **26** Noem nog twee andere voorbeelden van bijzondere opsporingsbevoegdheden om terrorisme te bestrijden.

Opsporingsbevoegdheden mogen alleen worden ingezet wanneer er formeel sprake is van een verdachte.

Bijzondere opsporingsbevoegdheden kunnen worden ingezet voordat er formeel sprake is van een verdachte.

- 2p **27** Geef een omschrijving van het begrip ‘verdachte’ zoals in het algemeen wordt gehanteerd.

Leg aan de hand van een voorbeeld uit dat bij de bestrijding van terrorisme het begrip ‘verdachte’ verruimd is.

In hetzelfde interview (niet in tekst 9 opgenomen) stelt Coolsaet:

“Ik constateer dat in Nederland juristen veel uitgesproken kritiek hebben op een mogelijke ‘big brother-staat’ door de antiterrorisme-wetgeving.” Hij doelt op het maatschappelijk debat dat in Nederland ontstond naar aanleiding van de verscherpte antiterrorisme-wetgeving.

- 2p **28** Welk dilemma van de rechtsstaat heeft centraal gestaan in dit maatschappelijke debat?

Licht dit dilemma vervolgens toe met behulp van een voorbeeld van een nieuwe opsporingsbevoegdheid bij terrorismebestrijding.

Lees de regels 64 tot en met 77 van tekst 9.

De interviewer stelt dat het antiterrorismebeleid averechts zou kunnen werken.

- 2p **29** Met welke theorie over de oorzaak van criminaliteit kan je dit standpunt ondersteunen? Licht je antwoord toe.

Lees de regels 78 tot en met 100 van tekst 9.

- 2p **30** Welke theorie over oorzaken van criminaliteit herken je in de conclusies van de AIVD? Licht je antwoord toe.

Lees de regels 101 tot en met 130 van tekst 9.

Om ervoor te zorgen dat een verdachte daadwerkelijk kan worden bestraft, moet de tenlastelegging heel zorgvuldig worden opgesteld.

- 3p **31** Welke actor heeft in het strafproces de taak om te zorgen voor de omschrijving van het delict in de tenlastelegging?

Noem ook twee andere taken van deze actor **binnen** de opsporingstaak **of** de vervolgingstaak tijdens het strafrechtelijk (voor)onderzoek.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Zie de regels 101 tot en met 124 van tekst 9.

Als niet alle bestanddelen uit de delictomschrijving zijn bewezen, moet bij gebrek aan bewijs vrijspraak volgen.

Of op bepaald gedrag een straf volgt, hangt af van nog meer factoren.

- 2p **32** Noem twee andere voorwaarden waaraan voldaan moet zijn voordat een straf kan worden opgelegd.

Lees de regels 131 tot en met 154 van tekst 9.

Bij de bestrijding van criminaliteit kunnen twee vormen van overheidsbeleid worden onderscheiden: een repressieve en een preventieve aanpak. In de regels 145-149 stelt Rik Coolsaet dat een eenzijdige repressieve aanpak te weinig oplevert.

- 2p **33** Geef twee andere citaten waaruit blijkt dat hij een meer preventieve aanpak van terrorisme voorstaat.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.